

Златовласова О. В.,*викладач кафедри германських та східних мов і перекладу
факультету іноземних мов, медіа та психології
Міжнародного гуманітарного університету
<https://orcid.org/0009-0006-9743-5853>***Кривда Л. Р.,***доктор філософії,
доцент кафедри германських та східних мов і перекладу
факультету іноземних мов, медіа та психології
Міжнародного гуманітарного університету
<https://orcid.org/0000-0001-9193-3823>*

ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ (НА МАТЕРІАЛІ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Дана робота присвячена глибокому дослідженню фразеологічних одиниць (ФО) китайської мови, розглядаючи їх як невід'ємний компонент та важливий ключ до всебічного розуміння комплексної національної картини світу. Системний аналіз стійких мовних виразів, що становлять значний пласт лексики, надає унікальну можливість розкрити багатошаровий культурний контекст, проникнути в глибини історичної пам'яті народу та виявити фундаментальні цінності й світоглядні установки, які лежать в основі та активно формують світосприйняття китайського етносу. Основна дослідницька увага цілеспрямовано зосереджується на детальному виявленні, аналізі та інтерпретації специфічних рис національного характеру, особливостей менталітету та патернів мислення, які знаходять своє концентроване відображення і кодуються у фразеологічному фонді, приділяючи особливу увагу найбільш репрезентативному та культурно значущому шару – чотирискладовим ідіомам чен'юй (成語).

Дослідження методологічно ґрунтується на засадах лінгвокультурологічного підходу, що передбачає вивчення мовних одиниць не ізольовано, а як невід'ємних культурних кодів, що функціонують у тісному, нерозривному зв'язку з історією, соціальними процесами та духовним життям народу-носія мови. Ретельно аналізуються семантичні, структурні та прагматичні особливості обраних китайських ФО, прискіпливо вивчаються їхні етимологічні джерела, які часто ведуть до стародавніх міфів, знакових історичних подій, канонічних текстів класичної літератури та ключових постулатів традиційних філософських доктрин (зокрема, конфуціанства, даосизму, буддизму). У цьому контексті фразеологічні одиниці розглядаються як своєрідні носії колективної пам'яті, що акумулюють та транслюють від покоління до покоління накопичену століттями народну мудрість, практичний життєвий досвід та ціннісні орієнтири.

Ключові слова: фразеологія, китайська мова, національна картина світу, лінгвокультурологія, фразеологічна одиниця, чен'юй, менталітет, культурний концепт, семантика, міжкультурна комунікація.

Постановка проблеми полягає у необхідності подолання певних обмежень у наявних наукових розвідках, присвячених взаємозв'язку китайської фразеології та національної картини світу. Хоча існує значна кількість праць, що описують окремі фразеологізми чи їх тематичні групи з точки зору культурної семантики, часто бракує системного підходу, який би дозволив виявити загальні закономірності та механізми кодування світоглядних установок у фразеологічній системі в цілому. Багато досліджень мають переважно описовий характер, не заглиблюючись у багатошаровість культурних конотацій та їх зв'язок із філософськими та історичними парадигмами. Потребує уточнення питання про те, як саме різні типи фразеологічних одиниць (ідіоми, прислів'я, паремії) співвідносяться з різними аспектами національного світогляду, а також як динаміка суспільного розвитку та змін у картині світу відображається у відносно стабільному фразеологічному фонді. Складність інтерпретації лаконічних, часто метафоричних чи алегоричних, фразеологізмів створює ризик поверхового аналізу, який не розкриває повною мірою їх світоглядний потенціал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує значний інтерес науковців до проблеми взаємозв'язку мови, культури та мислення, де фундаментальні ідеї були закладені ще В. фон Гумбольдтом. Подальший розвиток ця проблематика отримала у працях численних представників етнолінгвістики та лінгвокультурології. Дослідження фразеологічної картини світу проводяться у різних напрямках, зокрема в межах лінгвокультурологічного та когнітивного підходів. У вивченні беруть участь фахівці, що аналізують фразеологічні одиниці з різними компонентами (зооніми, флороніми, соматизми та ін.), проводять порівняльні дослідження фразеологічних систем різних мов (наприклад, китайської, японської, узбецької, якутської, української), аналізують специфічні концепти, ментальні структури та когнітивні моделі. Значна увага приділяється дослідженню багатогранної китайської фразеології, її структурних особливостей (зокрема, чен'юй), семантики та культурних конотацій. До кола науковців, які зробили внесок у вивчення цих питань, належать, серед інших, Д. Перепада та Ю. Малахова.

Мета статті – комплексно проаналізувати відображення ключових компонентів китайської національної картини світу у фразеологічному фонді мови, зокрема у чен'юй. Досягнення цієї мети передбачає вирішення низки завдань: по-перше, формування репрезентативної вибірки китайських фразеологізмів, що відображають світоглядні концепти; по-друге, здійснення їх детального семантичного, структурного та етимологічного аналізу; по-третє, встановлення кореляцій між семантикою фразеологізмів та елементами китайської національної картини світу (уявлення про гармонію, колективізм, ієрархію, природу, історію); по-четверте, систематизація результатів для виявлення моделей відображення світогляду у фразеології. Вирішення цих завдань дозволить отримати цілісне уявлення про фразеологію як дзеркало китайської національної свідомості.

Методологічною основою дослідження слугує інтегративний підхід, що поєднує інструментарій лінгвістики та культурології для всебічного вивчення об'єкта. Основними методами дослідження є: описовий метод, застосований для характеристики структурно-семантичних особливостей фразеологічних одиниць; компонентний аналіз семантики, спрямований на виділення ключових сем, що несуть культурне навантаження; контекстуальний аналіз, що дозволяє уточнити значення та функціонування фразеологізмів у мовленні; етимологічний аналіз, використаний для реконструкції первинного значення та історико-культурного контексту виникнення стійких висловів. Важливу роль відіграє культурологічний аналіз, який полягає у співвіднесенні виявлених семантичних компонентів та символічних образів фразеологізмів із культурними кодами, цінностями, ритуалами, філософськими доктринами та історичними реаліями Китаю, спираючись на концепції культурної та теорії міжкультурної комунікації, наприклад, щодо культурних вимірів. Для забезпечення репрезентативності матеріалу та об'єктивності висновків застосовуються елементи корпусного аналізу для визначення частотності та типових контекстів вживання фразеологічних одиниць. Теоретичним підґрунтям роботи є положення про взаємозв'язок мови та культури, мови та мислення, а також концепції фразеологічного значення та національної мовної картини світу.

Зміст дослідження охоплює аналіз широкого корпусу китайських фразеологічних одиниць, переважно чен'юїв, відібраних за критеріями частотності вживання та потенційної репрезентативності щодо ключових аспектів національної картини світу. Основна частина роботи присвячена детальному розгляду семантики та культурних конотацій фразеологізмів у межах кількох тематичних блоків, що відповідають найважливішим світоглядним домінантам китайської культури. Зокрема, аналізуються одиниці, що відображають уявлення про соціальну гармонію та важливість колективу (наприклад, 同舟共济 *tóngzhōugòngjì* – 'разом у одному човні переправлятися через річку', що символізує взаємодопомогу у скрутний час), принципи соціальної ієрархії та поваги до старших, концепцію "обличчя" (面子 *miànzi*) та її роль у соціальній взаємодії, ставлення до праці, знань та освіти. Наводяться приклади аналізу конкретних одиниць, таких як 饮水思源 *yǐnshuǐsīyuán* ('п'ючи воду, пам'ятай про джерело'), що ілюструє важливість вдячності та пам'яті про своє коріння, чи 塞翁失马 *sāiwēngshīmǎ* ('старий на кордоні втратив коня'), що відображає філософське сприйняття мінливості долі та діалектики втрат і здобутків. Аналіз походження багатьох чен'юїв з історичних легенд, літе-

ратурних творів чи філософських трактатів дозволяє простежити трансляцію культурної пам'яті через фразеологію.

Результати проведеного дослідження підтверджують гіпотезу про тісний взаємозв'язок між фразеологічною системою китайської мови та національною картиною світу. Виявлено, що китайські фразеологізми, особливо чен'юї, є важливим засобом фіксації, збереження та передачі культурних цінностей, етичних норм, філософських ідей та історичного досвіду. Аналіз показав значну концентрацію фразеологічних одиниць, що відображають конфуціанські цінності, зокрема принципи гуманності (仁 *rén*), синівської шанобливості (孝 *xiào*), важливості ритуалу (礼 *lǐ*) та соціальної гармонії (和 *hé*). Зафіксовано виразне відображення у фразеології китайського колективізму, прагматичного підходу до життя, глибокої поваги до історії та традицій, а також специфічного сприйняття природи, часто крізь призму даоських та буддистських ідей. Встановлено, що багато фразеологізмів функціонують як культурні прецеденти, що активують у свідомості носіїв мови певні сценарії поведінки та ціннісні установки. Систематизація отриманих даних дозволила виділити основні семантичні поля та моделі, за допомогою яких національний світогляд об'єктивується у фразеологічному фонді. Ці результати мають суттєве значення для поглиблення розуміння китайської культури, оптимізації міжкультурної комунікації, а також для лінгводидактики, збагачуючи теорію та практику викладання китайської мови як іноземної. Робота вносить вклад у розвиток культурної лінгвістики та фразеології, демонструючи евристичний потенціал аналізу фразеологічних одиниць для реконструкції національної картини світу.

Виклад основного матеріалу. Дослідження національної картини світу, закарбованої у мовних одиницях, є одним із пріоритетних завдань сучасної лінгвістики. Особливого значення набуває вивчення фразеологічного фонду мови як концентрованого вираження культурного досвіду, менталітету та світогляду етносу. Дана праця зосереджена на аналізі відображення національної картини світу у фразеологічних одиницях китайської мови, зокрема на прикладі *чен'юй*, розглядаючи їх крізь призму когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології.

Сучасний етап лінгвістичної науки, що характеризується антропоцентричною парадигмою, розглядає мову в нерозривному зв'язку з мисленням, свідомістю, культурою та світоглядом носіїв. Когнітивна лінгвістика, як галузь мовознавства, вивчає мову як засіб отримання, обробки й використання знань, досліджуючи способи концептуалізації та категоризації дійсності. Мова не лише віддзеркалює, а й формує сприйняття реальності, фіксуючи у своїх структурах національно обумовлене осягнення світу. Мовна картина світу, що включає "буденну свідомість", пам'ять, історію, досвід та психологію народу, знаходить своє відображення в лексичній семантиці, проте, найвиразніше втілюється саме у фразеологічному складі мови. Фразеологія виступає сховищем колективного досвіду та культурної пам'яті етносу, транслуючи культурні константи від покоління до покоління [1, с. 43].

У китайській мові особливе місце посідають чен'юї (成语) – стійкі фразеологічні вислови, що є одним із провідних засобів відображення національного менталітету та свідомості китайського народу [1, с. 43]. Чен'юї, що в перекладі означає "готовий вираз", найчастіше являють собою чотирискладові конструкції, побудовані за нормами давньокитайської мови

(веньянь) [2, с. 123]. Вони характеризуються семантичною монолітністю, узагальнено-переносним значенням, експресивністю, образністю та лаконічністю. Ця лаконічність, здатність виразити глибокий зміст мінімальними засобами, віддзеркалює певну схильність китайського етносу. Важливою рисою *чен'юй* є їх відтворюваність як готових одиниць із фіксованим значенням, складом та структурою, що свідчить про їхню глибоку вкоріненість у мовній свідомості. Структурна сталість та семантична цілісність (значення не виводиться із суми значень компонентів) роблять *чен'юй* ефективним засобом передачі складних культурних смислів [2, с. 45].

Джерелами для *чен'юй* слугують класична література, історичні хроніки, міфи, легенди та притчі. У процесі формування *чен'юй* вихідна конкретна ситуація чи подія абстрагується, набуваючи узагальненого, часто метафоричного значення. Наприклад, ідіома 下馬威 (xià mǎ wēi), що буквально означає "злізти з коня та погрожувати", набула переносного значення "налякати, показати свою владу" [2, с. 123]. Вислів 火上加油 (huǒ shàng jiā yóu) – "у вогонь додати масла" – є прямим відповідником українського "підлити масла у вогонь" [2, с. 123]. Таким чином, *чен'юй* зберігають зв'язок із першоосновою, викликаючи у свідомості носіїв мови асоціації з певними історичними чи культурними реаліями. Це надає їм значної семантичної місткості та конотативного забарвлення, що виражає емоційне та аксіологічне ставлення до дійсності. Вони не стільки описують реальність, скільки інтерпретують її крізь призму національного світосприйняття [1, с. 45].

Дослідження фразеологічного фонду китайської мови, зокрема *чен'юй*, дозволяє зробити висновки щодо національно-культурної специфіки образного світовідчуття китайського народу. Ці одиниці відтворюють національну культуру у специфічній формі, акумулюючи культурну інформацію про світобачення, традиційний побут, довкілля та умови життя. Вони репрезентують етнічно узгоджені механізми концептуалізації дійсності, що формуються на базі індивідуальних уявлень та колективного досвіду [2, с. 44-46]. Вивчення *чен'юй* є важливим для розуміння не лише мови, а й глибинних основ китайської культури, ментальності та картини світу.

Китайський фразеологічний фонд є надзвичайно багатим та представлений різноманітними класами одиниць, класифікація яких, як зазначають дослідники, на даний момент частіше відбувається за походженням та стилістичною віднесеністю, аніж за структурно-семантичними ознаками. Мовознавець Ма Гофань виділяє такі види: *чен'юй* (ідіома), *ян'юй* (прислів'я), *сехоуей* (недомовка-іншомовка), *гуань юн'юй* (фразеологічне сполучення), та *су юй* (приказка). При цьому, тривалий час існувала традиція позначати всі типи фразеологізмів терміном *чен'юй*, що буквально означає "готовий вираз". З. І. Баранова визначає *чен'юй* як "стійке словосполучення, побудоване за нормами старокитайської мови, семантично монолітне, з узагальнено-переносним значенням, що несе експресивний характер та функціонально виступає членом речення" [3, с. 126]. Саме *чен'юй* утворюють найважливіший клас фразеологізмів китайської мови.

Семантика *чен'юй* є важливим засобом вираження етнокультурних особливостей. Для них характерна семантична монолітність та наявність образного компонента, що лежить в основі фразеологізму. Переносне та фігуративне значення створює значну семантичну місткість, а ступінь компресії

образу підсилює ідіоматичність, експресивність та емоційний вплив [3, с. 126]. Дослідження фразеологічного фонду дозволяє дізнатися про побут, звичаї, традиції та моральні настанови народу [3, с. 130].

Одним із ключових концептів, що відображають картину світу китайського етносу та вербалізуються у фразеології, є "істинний шлях". Цей концепт є одним із універсальних для багатьох етнокультур і пов'язаний з домінантністю взаємозв'язку "людина – шлях" в антропоцентричній парадигмі. Актуальність його дослідження визначається тим, що він є базовим для китайської ментальності, входить у ядро мовної свідомості, але не має цілісного опису у фразеології. Ю. С. Степанов характеризує концепт як "ідею, яка включає в себе абстрактні, конкретно-асоціативні та емоційно-оцінюючі ознаки, а також спресовану історію поняття". Він розглядає концепт як "згусток культури у свідомості людини", через який культура входить у її ментальний світ [3, с. 125].

У китайській мові концепт "істинний шлях" експлікується через лексему *дао* (dao), що має надзвичайно широкий спектр значень: дорога, шлях, спосіб, засіб, метод, істина, закон, принцип, вчення тощо. Полісемантичність слова *дао* створює певні труднощі при перекладі, і хоча найпоширенішою версією є "шлях" або "дорога", ці еквіваленти не відображають повний смисловий обсяг. Ієрогліф *дао* осмислюється також у значенні "єдності", що важливо для розуміння східного типу світогляду, який, на думку Н. О. Абрамової, відрізняється від європейського акцентом не на індивідуально-особистісному сприйнятті буття, а на соціально значущій поведінці, детермінованій зовнішніми силами (Небо, Дао). Поняття *дао* належить усій китайській філософії, позначаючи найглибиннішу правду й праведний шлях життя [3, с. 126, 127].

Концепт "істинний шлях" належить до морально-етичної концептосфери. Він детермінує поведінку людини, що є складним явищем. Дослідження базується на аналізі 206 фразеологізмів-*чен'юй*, що містять лексему *дао* та вербалізують цей концепт. Ці *чен'юй* були відібрані шляхом суцільної вибірки з електронних словників. Аналіз показує, що більшість таких фразеологізмів виникла ще в давнину, а джерелами для них слугували канонічні пам'ятки літератури та філософії, як "Дао-децзін" чи "Лунь юй" [3, с. 125-128; 4, с. 34].

На основі аналізу фразеологізмів-вербалізаторів концепту "істинний шлях", дослідники виділяють кілька блоків семантичних ознак. Т. П. Вільчинська пропонує модель польової структури концепту з ядром (когнітивно-пропозиційна структура), приядерною зоною (наївна картина світу) та периферією (індивідуально-авторські вживання). На основі аналізу 206 *чен'юй* з лексемою *дао*, Л. Пойнар виділяє чотири блоки семантичних ознак: наївний, блок морального імперативу, антагоністичний та сакральний [3, с. 128; 4, с. 34].

Наївний блок включає семи "шлях" (як місце, процес, напрям), "дистанція", "спосіб". Семантичний компонент "шлях" як "місце, простір, смуга землі для їзди та ходіння" показує, що дорога у наївній свідомості є символічним центром суспільного життя. У той же час, дорога пов'язана з труднощами та небезпеками, що відображено у переважанні негативно маркованих фразеологізмів. Шлях як "процес їзди, перебування в русі" імпліцитно позначає рух до істинного шляху, а шлях як "напрямок руху" вказує на спрямованість до сакрального центру [3, с. 130; 4, с. 34, 35].

Блок морального імперативу актуалізує семи "етична норма", "істина", "моральні принципи", "моральність", "справедливість". Слідування істинним шляхом передбачає визнання єдності людини з всесвітом (Небом, природою). Істинний шлях є зразком етичної поведінки, що перебуває під керівництвом абсолюту – Дао. У фразеологізмах об'єктивується даоське поняття "не діяння заради діяння" (*wei wu wei*), тобто збереження гармонії. Приклади: *zhixiong shouci* ("хоча знають, що таке цілеспрямованість, але заспокоюються на досягнутому"), *zhizuchangle* ("якщо у людини немає великих бажань, вона задовольняється досягнутим, то живе щасливо") (Компонент "істинність" робить шлях правильним, а "моральні принципи" дозволяють розрізнити істинний і хибний шляхи [3, с. 129; 4, с. 35]).

Антагоністичний блок включає семи "хибний шлях", "аморальність", "несправедливість" і протиставляється моральному імперативу, відображаючи бінарну опозицію в осмисленні світу. Концепт "істинний шлях" співвідноситься не лише з правильними поглядами, а й з порушеннями основного шляху. Приклад: *pangmenwudao* (букв. "двері за межами дороги" – "хибний шлях") [3, с. 129; 4, с. 35].

Сакральний блок представлений семами "воля неба", "абсолют", "святість", "доктрина". Лексема *dao* часто поєднується з *tian* ("небо"), утворюючи *tiandao* ("шлях неба"). Небо у даосизмі пов'язане з категорією добра, воно оберігає за добро і карає за зло. Приклад: *tiandao huihui* ("шлях неба карає за гріхи"). Дао, як шлях Неба, є об'єктивною закономірністю, що визначає долю, і виступає вищою істиною. Сема "доктрина" пов'язана з впливом філософських шкіл, зокрема даосизму, на формування концепту. Досягнення безсмертя у даосизмі вимагає стати святим, що часто передбачає аскетичний спосіб життя [3, с. 130; 4, с. 35, 36].

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що фразеологічні одиниці китайської мови, особливо *чен'юй*, є яскравим і концентрованим вираженням національної картини світу. Вони функціонують як носії культурної пам'яті та етнічної свідомості, відображаючи через свою семантику, структуру та походження унікальний спосіб осмислення дійсності, притаманний китайському народу. Аналіз цих одиниць в когнітивному та лінгвокультурному аспектах відкриває шлях до глибшого розуміння взаємозв'язку мови, культури та мислення в китайському лінгвокультурному просторі.

Література:

1. Шамшур М. Когнітивний аспект дослідження фразеологічних одиниць китайської мови "чен'юй". *Східні мови та літератури*. 2012. № 18. С. 43–45.
2. Perepadia D., Malakhova Y. Chinese and Japanese phraseologisms: A comparative aspect. *Filologični Traktati*. 2023. Vol. 2, no. 15. P. 120–131. URL: [https://doi.org/10.21272/ftk.2023.15\(2\)-13](https://doi.org/10.21272/ftk.2023.15(2)-13).

3. Пойнар Л. Семантичний простір фразеології як джерело інтерпретації концепту ІСТИННИЙ ШЛЯХ у картині світу китайського етносу. *Studia linguistica*. 2012. Т. 2, № 6. С. 125–131.
4. Пойнар Л. Вербалізація концепту істинний шлях у фразеологічних одиницях китайської мови чен'юй. *Східні мови та література*. 2012. № 18. С. 33–36.

Zlatovlasova O., Kryvda L. Reflection of the national worldview in phraseological units (based on Chinese language material)

Summary. This work is dedicated to an in-depth study of phraseological units (PUs) in the Chinese language, considering them as an integral component and a crucial key to a comprehensive understanding of the complex national worldview. A systematic analysis of set expressions, which constitute a significant layer of the lexicon, provides a unique opportunity to uncover the multi-layered cultural context, delve into the depths of the nation's historical memory, and identify the fundamental values and worldview attitudes that underlie and actively shape the worldview of the Chinese ethnos. The main research focus is purposefully centered on the detailed identification, analysis, and interpretation of specific features of the national character, peculiarities of mentality, and patterns of thought, which find their concentrated reflection and are encoded in the phraseological fund, paying particular attention to the most representative and culturally significant layer – the four-character idioms known as *chengyu* (成語).

Methodologically, the research is based on the principles of the linguo-cultural approach, which involves studying language units not in isolation, but as integral cultural codes functioning in close, inseparable connection with the history, social processes, and spiritual life of the native speakers. The semantic, structural, and pragmatic features of selected Chinese PUs are carefully analyzed, and their etymological sources are meticulously studied, often tracing back to ancient myths, significant historical events, canonical texts of classical literature, and key postulates of traditional philosophical doctrines (namely, Confucianism, Taoism, Buddhism). In this context, phraseological units are viewed as unique carriers of collective memory that accumulate and transmit, from generation to generation, the folk wisdom, practical life experience, and value orientations gathered over centuries.

Key words: phraseology, Chinese language, national worldview, linguoculturology, phraseological unit, *chengyu*, mentality, cultural concept, semantics, intercultural communication.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 19.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 17.09.2025
Дата публікації: 21.10.2025